

עומקא דפרשה

ידיעת שבח הארץ

שער הציון

הנפק"מ להלכה בשבח

תורת ארץ ישראל

על הארץ ועל הפירות

מוקד השפע בעולם

פר' עקב - שבח ארץ ישראל

בס"ד ערב ש"ק כ"ב מנחם-אב תשע"ב

על הארץ ועל הפירות

הרב צבי יהודה קראוס

מה שא"י שנתבחה בשבעת המינים, יש להבין דהרי גם בחו"ל נמצאים מינים אלו לרוב, ומאי רבותיה דא"י. ומצאתי מרגניתא טבא בס' אמרי נועם מהגר"א זי"ע בר"פ כיצד מברכין שכתב לבאר דקדוק לשון הברכה, דעל פירות הארץ אומר 'בורא פרי האדמה'; ואילו על הפת אומר 'המוציא לחם מן הארץ', ומדוע כאן תיקנו חז"ל 'האדמה' וכאן 'הארץ', וביאר הגר"א ד'ארץ' הכוונה לארץ ישראל ולכן 'על הפת אומר מן הארץ, דקאי על א"י, מפני שעיקר ז' מינין הגדלין כאן הם יונקים מא"י' [פי' בענין הרוחניות הברכה בא עבור א"י ואגב מתברך גם חו"ל], דהא בחו"ל נמי יש ז' המינים וקרא משבח א"י בשבעת המינים [בתמיהה], אלא מפני ששבעת המינים יונקים מא"י, עכ"ל, ומבואר מדבריו חידוש נפלא, דכל הז' מינים שבכל העולם אף שגדלים בחו"ל מ"מ יניקתן מא"י היא, וא"כ א"ש הא דנשתבחה בהן א"י, דבאמת פירות הללו מיוחדים לא"י דוקא, ומה שנמצאים בכל העולם אינו אלא מחמת יניקתם מא"י.

ובזה יבואר היטב מה שיש להקשות דהנה בברכות מד. אי דהאוכל פירות א"י מברך על הארץ ועל פירותיה ואילו האוכל מפירות חו"ל מברך על הארץ ועל הפירות, ובפשוטו הביאור בזה משום דכשאומרים 'הארץ' הכוונה לארץ ישראל, וא"כ לא שייך לומר על פירותיה כשאוכל פירות חו"ל, וכן ביאר הגר"א שם להדיא זו"ל, 'בא"י על הארץ ועל פירותיה, פירוש הארץ קאי בא"י, לכך בא"י קאמר על הארץ דהיינו א"י ועל פירותיה דהיינו הפירות של א"י, ובחול' אומר נמי על הארץ, פירוש א"י דאין שייך שיברך על ארץ של חו"ל, ועל הפירות קאי אפירות של חו"ל' עכ"ל, ולכאן תיקשי דהנה איתא להלן מט. רבי אומר אין חותמין בשתים איתביה לוי לרבי על הארץ ועל המזון, ארץ דמפקא מזון, על הארץ ועל הפירות, ארץ דמפקא פירות, ולכאן התיינח כשאוכל מפירות א"י ואומר על הארץ ועל פירותיה, אבל כשאוכל מפירות חו"ל לכאן ל"ש זה, דכיון דמה שאומר 'על הארץ' הכוונה ארץ ישראל, ואיך שייך ע"ז לומר על הארץ שמוציאה הפירות, וכי א"י מוציאה פירות חו"ל, אולם לפימ"ש הגר"א ז"ל ד' המינים שבחו"ל יונקים מא"י ניחא שפיר דגם בפירות אלו שייך לומר שהארץ מוציאה הפירות [ומ"מ ל"ש לומר 'פירותיה' כיון דסו"ס גדלו בחו"ל, ופשוט].

סמוך ל'ארץ'

הרב אורי שחר

איתא בברכות מא: זה שני לארץ זה חמישי לארץ, ולשון הרמ"א בס"י ר"א ס"ד סמוך לארץ, ויש לעיין מדוע הילפותא נאמרה בצורה של סמוך לארץ ולא בפשיטות כיון שקודם לו בפסוק, והיה אפשר ללמוד זה בלי המילה ארץ, ואת הזית לכתוב לפני השעורה, ואת התמר לאחר השעורה.

ונראה לומר דיסוד הדין הוא מפני שסמוך לארץ בפועל ממש והיינו בשדה, ולא רק בפסוק, דהנה קליפת החטה נאכלת דהקליפה שלה אוכל הוא כמבואר בירושלמי פ"ב דכלאים, וקליפת השעורה לא נאכלת כמבואר בספ"ק דטבול יום, ועוד דדרך חטה לזרועה בלא קליפה, [והשעורה דרך לזרועה בקליפתה], כמבואר בתוס' הרא"ש חולין קיז., ונמצא שהחטה יותר סמוכה לארץ מאשר השעורה, וגם שבמ"ק יב: מבואר ששעורים שגדלו כל צרכן אם לא יקצרום הם יתקלקלו משא"כ חטים ע"ש ברש"י ונמצא שלחטיה יש קשר וסמיכות יותר לקרקע.

והגפן רחוק שריי גדל על העץ, והתאנה אם לא מלקטין מה שמתבשל הוא מתלע כמבואר בירושלמי ספ"ב דברכות, והרימון אין אוכלין אלא את תוכו נמצא שהוא יותר מרוחק מן הארץ מן הקודמים לו. והזית עיקרו לשמן לכן נכתב בארץ בתרא כי שימוש הוא יותר רחוק מן הקרקע, אך מ"מ כיון שנעשה גם למאור קודם לגפן, והתמר עיקרו לדבש כמבואר בפסוק, והוא גבוה מכל האילנות כמבואר במדרש התילים (צ"ב) בפסוק צדיק כתמר יפוח, ונמצא שהוא הרחוק ביותר מהקרקע ולכן נכתב אחרון, ומה שתמר קודם לגפן, משם שעץ הגפן אין העץ ראוי לכלום כמו שכתוב ביחזקאל פט"ו, אבל עץ התמר יש שימוש בעץ שלו למלאכה ונמצא שיש לו סמיכות לקרקע יותר מהגפן, שהארץ מוציאה עץ שראוי למלאכה.

אין תורה כתורת ארץ ישראל

הרב יצחק לוי

דברי חז"ל מצאנו ביטויים מיוחדים המעלים על נס את ייחודה של תורת ארץ ישראל לעומת שאר הארצות.

וכן אמרו: "הוא הסובב את כל ארץ החוילה" (בראשית ב, יא), שעלה והקיף את כל ארץ ישראל וכו', 'אשר שם הזהב', אלו דברי תורה, שהן נחמדן מזהב ומפז רב, 'זהב הארץ ההיא טוב', מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל ולא חכמה כחכמת א"י, 'שם הבדולח ואבן השוהם' וגו', מקרא משנה ותלמוד ותוספתא ואגדה" (בראשית רבה טז, ד).

עוד אמרו: "עשרה חלקים של תורה בעולם, תשעה בא"י ואחד בכל העולם" (אסתר א, יז). "אזכור דארץ ישראל מחכים", (ב"ב קנח:). "באר מים חיים" (שה"ש ד, טו) זו תורה של ארץ ישראל, (ילקוט שה"ש רמז תתקפח). ובספרי (עקב פייסקא לז): 'תבל', זו ארץ ישראל, למה נקרא שמה תבל על שם תבל[ין] שבתוכה, איזהו תבל שבתוכה זו תורה, שנאמר (איכה ב, ט) 'בגוים אין תורה, מיכן שהתורה בארץ ישראל'. ובכתובות (עה) ומנחות (מב), "אמר אביי וחד מינייהו עדיף כתרי מינן", ופרש"י דחד מבני ארץ ישראל פקחים וחרפים כתרי מבני חו"ל. ויש עוד מאמרים רבים בחז"ל ובספרי גדולי הדורות עד"ז, ואכמ"ל. אלא שיש לציין לדברי הגר"א (שה"ש פ"א) שהדגיש שעיקר תורה שבעל פה בארץ ישראל, ויש להבין מדוע דוקא תורה שבע"פ.

בביאור עומק ענין נראה, עפ"י מש"כ ברמ"א (או"ח סימן ו ס"א) בביאור מטבע ברכת אשר יצר "ומפליא לעשות", ש'מפליא לעשות במה ששומר רוח האדם בקרבו, וקושר דבר רוחני בדבר גשמי', ומבואר דהחיבור בין דבר רוחני וגשמי הוא דבר פלא. וכן התורה שהיא רוחנית, שנבראה קודם שנברא העולם (פסחים נד.), בדרך הטבע אין לה חיבור כלל לשכל ולב האדם הגשמי, וגם זה פלא. לכך אומרים בתפילה: "אתה חונן לאדם דעת", לשון הנאמר רק בברכת הדעת, כי הדעת אינו כלל בטבע האנושי, אלא היא חנינה מאת הקב"ה בכל רגע ורגע לפי זכותו. וכן אמרו (מגילה ו:): "יגעתי ומצאתי תאמן", כי גם אחרי היגיעה אינה אלא בבחינת מצאיה.

ואשר על כן יש תנאי גדול על מנת לזכות לתורה, והוא מה שאמרו באבות (פ"ו מ"ד): "כך היא זרכה של תורה, פת מלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל", ובתוס' (כתובות קד. ד"ה לא) הביאו בשם המדרש, "עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו", וביארו דלכן אמר רבי "לא הניתית אפילו באצבע קטנה", וראה גם במדרש תנחומא (פ' נח) באריכות בזה.

והביאור בזה הוא, כי עיקר החיבור של האדם לתורה שבע"פ הוא ע"י שנהנה מן התורה (ראה ראמ"ה נדרים מח. באריכות), וכיון שהתורה היא רוחנית גם ההנאה מן התורה היא הנאה רוחנית, וממילא אי אפשר לזכות להנאה רוחנית רק ע"י העמל בתורה ופרישות מתענוגי עוה"ז, כי במידה שהגוף נהנה מהנאות גשמיות אינו יכול ליהנות מהנאה רוחנית. ולכן רבי שהוא יסוד תורה שבע"פ, העיד על עצמו שלא נהנה מעוה"ז אפילו באצבע קטנה.

והנה שונה היא ארץ ישראל מכל הארצות, כי א"י היא ארץ רוחנית, ולכן יש בה ענינים רבים מעל לדרך הטבע ונקראת ארץ הצבי (ראה כתובות קיב). ועוד, שארץ ישראל הוא במקום גן עדן שהושם שם האדם, (ראה של"ה בהעלותך תורה אור ו, אברבנאל בראשית פ"ג באריכות, וכן בבראשית רבה יט, ט), והגן עדן הוא בודאי דבר רוחני, והוא נברא קודם שנברא העולם (פסחים נד.), וכיון שכל מהותה רוחנית, לכן א"י היא הראשונה שבעשר קדושות (כלים פ"א מ"ו).

ומעתה יובן היטב מעלת התורה בארץ ישראל, כי הדר בא"י נושם הוא אור רוחני קדוש, ואור קדוש זה מקדש את האדם הנמצא בתוכה ומרחקתו מן הגשמיות ומקרב אותו למדרגה רוחנית, ונמצא מכשרתו ללימוד התורה. ולכן דייקו ואמרו "אזכור דא"י מחכים", כי בא"י כל סביבו הוא בקדושה (ודומה להידוע בשם הגר"א שמצות סוכה מקיימים על כל הגוף). ולכן דוקא עיקר תורה שבע"פ הוא בא"י, כי דוקא לתורה שבע"פ צריך

המשך בעמ' 4

"וְאֶקְלַת וְשִׁבְעָה, וּבְרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ" (עקב ח, י). פשוטו של מקרא צריך ביאור, בתחילתו החובה לברך מחמת האכילה והשביעה. אבל מסימו משמע, שהברכה היא על הארץ הטובה שניתנה לנו. הכיצד? אכן, מתחילת הפסוק הזה למדו חז"ל שברכת המזון עצמה היא מהתורה: "מנין לברכת המזון לאחריה מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת" (ברכות כא,א). מהמשך המקרא הזה למדו חכמים, את החובה לברכות הנוספות, על הארץ, על ירושלים ועל עוד עניינים. "תנו רבנן מנין לברכת המזון מן התורה, שנאמר ואכלת ושבעת. וברכת - זו ברכת הזן. את ה' אלהיך - זו ברכת הזמון. על הארץ- זו ברכת הארץ. הטובה - זו בונה אומר ההר הטוב היה והלבנון אשר נתן לך - זו הטוב והמטיב". הברכה הראשונה, ברכת הזן, היא חובה מהתורה כברכה על המזון בלבד. המשך המקרא מלמדנו, שיש לשלב את שבח הארץ ואת הסיבות שבגללן זכינו בארץ ישראל בברכות אלו: "תניא רבי אליעזר אומר, כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה, בברכת הארץ, ומלכות בית דוד, בבונה ירושלים, לא יצא ידי חובתו. נחום הזקן אומר צריך שיזכור בה ברית רבי יוסי אומר צריך שיזכור בה תורה" (ברכות מח,ב). כל ההזכרות הללו מתחייבות, בגלל כוחן וזכותן בירושת הארץ: "מלכות בית דוד בבונה ירושלים - שעל ידו נתקדשה ירושלים" וכן ברית מילה "שעל ידי ברית נתנה הארץ לאברהם" וכן צריך שיזכור בה תורה - "שאף בזכות התורה והמצוות ירשו את הארץ" (רש"י). לכן הסתפקו החכמים, האם אלו שאינם מבאי הארץ ולא מירושיה, האם חייבים מהתורה בברכת המזון כגון נשים ועבדים. כפי שכתב רש"י: "דכתיב על הארץ הטובה אשר נתן לך (דברים ח), והארץ לא נתנה לנקבות להתחלק" (ברכות כב,ב). התוס' חולק, ולטעמו הספק הוא משום שאינם בברית ובתורה. תוס' ברכות שם. וכן מצאתי בזהר ח"ב דף קס"ב/ "מכאן אוליפנא דנשים פטורות מברכת מזונא, לאפקא ידי חובה, דהא לית בהו תורה וברית". אכן, כך מבאר הרמב"ן את הפסוק, כחובה כפולה: "וטעם על הארץ הטובה - כמו ועל הארץ הטובה, יצוה שתברכהו בכל עת שתשבע - על השובע ועל הארץ שנתן לך, שיחילנה לך לעולמים ותשבע מטובה. והנה חיוב המצוה הזאת בכל מקום" (עקב ח, י). אלא שבאמת יש להבין מדוע ליהודים בחו"ל, האוכלים מתבואתה של חוץ לארץ, יש חובה לשבח את הארץ ישראל? הרי מפתו של מקרא יש ללמוד, שיש חובה לברך על הארץ הטובה אשר נתן לך, ואיך אפשר לברך עליה אם אינו קשור אליה, הוא לא נמצא בארץ עצמה, אינו רואה אותה ולא אוכל מתבואתה? הרי, כשם שיש צד בגמרא, לפטור מבהמ"ז את מי שלא ירשה, כנשים ועבדים, כך גם מי שירשה ואינו נמצא בה צריך להיות ספק פטור (אח"כ מצאתי שכבר שאל זאת רבי צדוק הכהן זצ"ל בפרי צדיק לט"ו בשבט). אכן שאלו על כך בספר הזוהר ושם מבואר טעם מחודש לשייכות בין ארץ ישראל לברכת המזון [לשונו מתורגמת ללשה"ק] "פתח רבי יוסי ואמר, (דברים ח י) ואכלת ושבעת וברכת את יהוה אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך. אי בארעא דישאל מברכין, לבר מארעא מנלן, דהא בגוונא דא לא אצטריך? אם בא"י מברכים, אבל בחו"ל מנלן? הרי בכה"ג לא צריכים להיות מחוייבים? אלא, שכאשר הקב"ה ברא את העולם חילק את עולמו לחלק המיושב מצד אחד ולחלק ההרי והמדבריות מהצד האחר. את החלק המיושב ברא סביב לנקודה אחת והוא ארץ הקדש. ארץ הקדש היא האמצע של העולם, ואמצעה של ארץ הקדש היא ירושלים. והאמצע של ירושלים הוא בית קדש הקדשים. וכל הטובה והמזון ויישוב הארץ, הכל יורד לשם מלמעלה, לאותה הנקודה האמצעית של העולם, בבית קדש"ק. ואף על גב שעכשיו בית המקדש אינו בנוי, אבל בזכותו כל העולם ניזון. כל המזון וכל צרכי בני האדם משם יוצאים אל כל המקומות ואל כל האזורים המיושבים. ומפני כך אע"פ שעכשיו עם ישראל גלה ויצא מחוץ לארץ הקדושה, עם כל זאת מכוחה ומזכותה של הארץ הקדושה נמצא ומגיע אותו המזון וכל הצורך וכל ההספקה לכל העולם. לכן כתוב וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך, על הארץ הטובה - בוודאי, שהרי בגללה כל המזון וכל הצרכים נמצאים בעולם" (חלק ב דף קנז). כך גם מבאר המב"ט בספר בית אלקים "יושע תיקן את ברכת הארץ, כי גם ברכת הארץ צריכה לברכת הזן - כי עיקר ברכת הזן היא בארץ, כמו שכתוב ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך, והיא המבורכת מכל הארצות, ארץ טובה ארץ נחלי מים וגו' עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה וגו', וממנה תתפשט ברכה לכל העולם, כמו שכתוב (איוב ה) הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות, ומפני כי כל העולם נכלל בכללה ומושפע ממנה אנחנו חייבים לברך ברכה זו בכל הארצות, כי היא חובת הגוף. - - כי מא"י ימשך מזון לכל חי - - וברכת בונה ירושלים הוצרכה כי עיקר מזון הארץ תלוי בירושלים ובבנין בהמ"ק, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים ומהר הקדש ומשם תתפשט לא"י ולח"ל" (שער היסודות פרק ס"א).

תהלים (קכד) וימאסו בארץ חמדה לא האמינו לדברו, וישא ידו להם להפיל אותם בגויים ולזרותם בארצות. ופירש רמ"ד ואלו, וכבר ידוע שעבירה גוררת עבירה, כי העון של המאיסה נגדר אחר העון של חוסר האמונה, כי לא האמינו לדברו ית' שהשטיחים שהיתה ארץ טובה ורחבה, ורצו לשלוח מרגלים לתור אותה, עד שממנו נמשכה הגזרה של הגלויות, כדי שיכירו וידעו הבנים שאין ארץ כארצם. עכ"ל.

ביאור דבריו, שהקב"ה אמר להם אינכם רוצים להאמין לדברי שא"י טובה מאד, אלא רצונכם לבדוק בעצמכם, כדברכם כן יהיה, אבל לא רק פעם אחת "תהיו מרגלים", מתוך הדרך הנעימה, ליכנס לארץ ולראות את הטוב שלה - עונג השראת השכינה שבה ויפירותיה ויופיה, אלא עוד פעם אתם "תהיו מרגלים", בדרך של יסורים, בדרך של גלות לחו"ל, לחוות את הרוע והשוואה שבחו"ל, ומתוך זה תראו כמה שהקב"ה צדק במה שאמר שאין ארץ כארץ ישראל.

וכמש"פ (יחזקאל כ: עמ' קנ"ו): כי המואס בחיים המתוקים - צריך שיסבול את המרים, כדי שיכיר ההפרש שביניהם, ויחזור לבקש את המתוקים... והוא כענין שנאמר אלכה ואשובה אל אישי הראשון, כי טוב לי אז מעתה. עכ"ל. [ועיין כתובות קיב. כמה חז"ל הראו חביבות וחמדה לא"י].

שבח ארץ ישראל - שדרך הטבע שלה הוא ניסים

כתב הגר"א בפירושו למגילת אסתר (פרק א' פסוק ב') דנס שבארץ ישראל אינו כל כך חידוש, ולכן חנוכה אינו נס כמו פורים אף שהיה נס גדול. עכ"ל. ולמדנו שארץ ישראל זה ארץ ש"דרך הטבע" שלה - הוא ניסים.

ולפי"ז יוצא, שמי שגר בחו"ל, אם צריך נסים מנכין לו הרבה מזכויותיו, וכמש"א בשבת (לב), אמנם מי שגר בארץ ישראל, גם אם קורה לו נס לא מנכין לו מזכויותיו כ"כ, כי בארץ ישראל הנס הוא דרך הטבע. ועפ"י"ז יתכן לבאר בדרך דרוש מש"כ קטנתי מכל החסדים ומכל האמת כי במקלי עברתי את הירדן הזה, שמאחר שעברתי את הירדן לחנן והייתי בחו"ל, לכן קטנתי ונתמעטו זכויותי ע"י החסדים והנסים.

שבח ארץ ישראל - ע"י שמשערים שיעורים בפירותיה

ברכות מא. דאמר רבי חנן: כל הפסוק כולו [ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש] לשיעורין נאמר וכו' ע"ש. ופירש"י דרבי חנן סבר דהכתוב בא להודיע שבחה של ארץ ישראל שיש בה פירות ששיעורי תורה נתלין בהן. עכ"ל.

והקשה החתם סופר (הובא בליקוטים על הש"ס): מה שבח ארץ ישראל הוא ששיעורי תורה בפירות האלו. (עיין במעשה איש ארס"ב; ב"ח: אסתכל באורייתא וברא עלמא וברא חטה ושעורה... מאחר דצריכין אותן לדיני התורה וכו'. וא"כ זה שבחם שה' בראם באופן ששיעורו לתורה).

ושמעתי לבאר שהחשיבות משפיעה על השיעור, דהנה תנן בשבת צ: המצניע לזרע ולדוגמא ולרפואה והוציאו בשבת חייב בכל שהוא (דהא אחשביה. רש"י) וכל אדם אין חייב עליו אלא בשיעורו. ע"כ. וא"כ זהו שבח פירות א"י, שבעיקרון היה נצרך לאיסור אכילת דם וכו' שיעור יותר גדול מכזית, ומכיון שהזית הוא חשוב, לכן השיעור של כזית הוא שיעור לאסור.

ועפ"י"ז אפשר לבאר לשון רש"י בסוכה ה: ד"ה שיעורין נאמר: "לשער בפירותיה איסורין שבתורה". ולקמן ו. ב"ה' שרוב שיעוריה כזיתים. "מת ונבלה ואיסור חלב ודם ופיגול ונותר וטמא וגיד הנשה". וצ"ב מדוע נוקט רש"י רק דוגמאות של שיעורי איסורים, ולא של שיעורי מצוות, כגון אכילת מצה וקרבן פסח וכדו'.

ולהנ"ל י"ל, שהרי חשיבות פירות ארץ ישראל צמצמה את השיעורים, וכנ"ל, שלולי חשיבותם היה צריך שיעור יותר גדול כדי שיהיה שיעור חשוב, וא"כ לענין מצוות עשה זה מוריד ממעשה המצוה, שהרי זה קולא שבשיעור קטן מקיימים המצוה, ולא צריך לאכול שיעור יותר גדול כדי לקיים המצוה.

אבל לענין איסורין זה מוסיף במעשה המצוה, שמוסיף את האיסור גם על שיעור קטן, ולכן שבחה של ארץ ישראל ניכר יותר בשיעור האיסורין.

שבח ארץ ישראל - שהענקיות שלה באה בסדר נאה

עוד הקשה החת"ס, הא כברכותיה של ארץ ישראל היו חטים ככליות ועדשים כדיני זהב (תענית כג.) וא"כ איך יכלו לשער בהם שיעורי תורה, ודוחק לומר שהביאו הפירות מארצות נכריות כדי לשער בהם. ע"כ.

וי"ל תירוץ שיתרץ גם על הקושיא הקודמת, דהנה כתב רמ"ד ואלו (ליקוטים,א,שפא) שהקדושה פועלת בצורה מסודרת, וכתב שיש הרבה דברים בגלות שנמצאים כמו בזמן הגאולה, אבל מכיון שהם בצורה לא מסודרת, לכן אין בהם הצלחה. עכ"ד.

וי"ל שזה שבחה של ארץ ישראל, שאעפ"י שהפירות ענקיים, הריבוי בא בצורה מסודרת ומחושבת, עד אשר יודעים מתוך שיעור הכפלתם את השיעור המקורי של הפרי. ומכאן תשובה לדברי המרגלים שאמרו כשם שפריה משונה כך עמה משונה, דבאמת הפירות למרות ענקיותם לא באו בצורה משונה ופרועה, אלא בצורה מסודרת מחושבת ונאה.

פי ה' אלקיך מביאך אל-ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בפקעה ובהר. ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ-זית שמן ודבש. ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא-תחסר כל בה ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת. ואתלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על-הארץ הטובה אשר נתן לך. (עקב ח, ז-י)

פי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא בארץ מצרים היא אשר יצאתם משם אשר תזרע את זרעך והשקית בגזלך בגן הדר. והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעת למטר השמים תשתה-מים. ארץ אשר ה' אלהיך דרש אתה תמיד עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה. (עקב יא, י-יב)

מקור השפע לעולם

כ' ההפלאה (כתובות קי: ד"ה שכל הדד) על מה שנא: "ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה" היינו שכל הארצות ניתנו תחת המזלות, אבל א"י מושפעת מהשי"ת בכבודו ובעצמו, ולכן התפילה בחו"ל היא דרך א"י. ועיי"ש (קיב. ד"ה בברכותיה) שהיא מקבלת השפע ומחלקת לשאר ארצות, וע"ז נא: "אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף", ארץ הכוונה לארץ ישראל, שמשם השגחת ה' לדון את העולם, והיא מקבלת השפע מהשמים ומשם מתפשט לכל העולם.

ואי בתנחומא (פר' קדושים י) בפס' שנא: בקהלת ונטעתי בהם כל עץ פרי. וכי כל בני"א נוטעין כל מה שמבקשין וכו', אר"י נתונה באמצע העולם... וממנה משתיתו של עולם... ושלמה שהיה חכם עמד על השרשין היוצאין ממנה לכל העולם ונטע בהם כל מיני אילנות ועשה פירות.

כלומר שיש כח בא"י לגדל את כל מיני הפירות שבעולם. משום דכל השפע לעולם עובר דרך ישראל. וביאר החת"ס בזה את הפס' (עקב ז, יד) "ברוך תהיה מכל העמים", לשון בריכה, שישראל הם מעיין השפע של כל העמים.

זבת חלב ודבש

בט"ו מקומות בתורה נקראה א"י "ארץ זבת חלב ודבש", כמו בפר' עקב (יא, ט) לַתָּת לָהֶם וּלְזָרְעָם אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ. וכן בואתחנן (ג, ו) ועי' בעה"ט שם.

וכן במקרא ביכורים (כי תבא כו, ט) וַיִּתְּנוּ-לָנוּ אֶת-הָאֶרֶץ הַזֹּאת, אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ... פֶּאֶשֶׁר נִשְׁבַּעַת לְאַבְתָּלְנֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ. (ועוד בכי תבא כז, ג), ואף בבשורת הגאולה שנאמרה למשה בסנה (ח, ג) וּלְהַעֲלֹתוֹ מִן-הָאֶרֶץ הַהִיא אֶל-אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה אֶל-אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ. ושם (יז) וְאִמַּר אֲעֹלָה אֶתְכֶם מִצְרַיִם... אֶל-אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ.

ואי בכתובות (קיב) זבת חלב ודבש, שמנים מחלב ומתוקים מדבש כלומר שמוסב על הפירות, וכן מפורש בתרגום יב"ע דפירא שמינין כחלב וחליין כדבש. [ועי' בתרגום ירושלמי (ואתחנן) ארעא עבדא פירין טביין נקיין כחלבא, וחליין וטעימין כדובשא]. וביאר המהרש"א דדרשינן הכי משום דמשמע בפס' דמשבח את א"י בדבר שגדולו מן הארץ ולכן מפ' הגמ' דלא כפשוטו.

ועי' בכורות ו: דדילפי מהכא היתר חלב בהמה טהורה, וצ"ע דאי פירוש על הפירות מאי ראה. אכן עיני' בתיב"ע בשמות שלא תרגם כמו כאן אלא "עבדא חלב ודבש", וא"כ י"ל דהדרשה בבכורות היא מהפס' בשמות ונמצא לפי"ז דאיכא ב' עיניי שבח ב"זבת חלב ודבש", יש שנא: על חלב ודבש ממש, אך במקום דאיירי בגידולי קרקע נא' על הפירות. ועי"ע בכתובות קיא טע"ב זבת חלב ודבש הוא שהם מעורבים יחד, וע"כ דקאי על הפס' שאינו מדבר בפירות.

כ' הרמב"ן בס' האמונה והבטחון (פי"ח) בביאור הפס' הנאמר בפר' שמות (שם) אעלה אתכם מעני מצרים וכו', דיש לתמוה איך האריך הכתוב כ"כ לשבח עצים ואבנים. ולכן פירש שהכל נאמר על התורה, "טובה" ע"ש כי לקח טוב, "רחבה" ע"ש רחבה מצותך עד מאד, "ארץ" שנא: ארוכה מארץ מדה, "זבת חלב ודבש" ע"ש דבש וחלב תחת לשונך. ועי' רב"ח (ח, ח) דהוא כנגד הרצון המשפיע רחמים ודין.

חסרון השפע בזמן הגלות

כ' האוה"ח בפס' (יא, יב) ארץ אשר ה' אלהיך דרש אתה תמיד, דקדק לומר תבת אלקיך להעיר כי שבח הארץ היא כשה' מייחד אלקותו על ישראל, אבל בזמן שישראל גולים ואין השכינה בתוכם, אין שבח כ"כ לארץ.

ועי' בהפלאה כתובות קיב. על מ"ש ריב"ל ארץ ארץ הכניסי פירותייך, דשבח אר"י שאינה מוציאה פירות בזמן שאין ישראל בתוכה, ופי' בזה הפס' "שבחי ירושלם את ה' הללי אלקיך ציון כי חזק..." שהרי אלקים הוא מדת הדין, וכשם שיש לשבח על ברכת הארץ במדת הרחמים, כך יש להלל על שבזמן מדת הדין אין ברכה מכיון שהיא תלויה במה שבניה בתוכה ועל זה נאמר "ברך בניך בקרבך".

א"י גבוה מכל הארצות

אי' בקידושין (טו) וקמת ועלית, מלמד שביהמ"ק גבוה מכל א"י, וארץ ישראל גבוה מכל הארצות, ועי"ש דהלימוד לאר"י מדכתיב בירמיה (כג) אשר העלה ואשר הביא את בני מארץ צפון ומכל הארצות... וכ' המהרש"א (ח"א) לבאר שהעולם הוא כתפוח ומקום בית המקדש הוא מרכז עולם וכן א"י. ולכן אמרו בא"י כיון דהוא מקום הממוצע, אוירו מזוג ומחכים, ויותר מקום המקדש שעל כן היו שם בלשכת הגזית חכמי סנהדרין.

ובספר הברית (ח"א מא"ט פט"ז) כ' דאין הכוונה גבוה ממש, שהרי לא יתכן לומר בכדור גבוה כלל... אלא הכוונה בחשיבות שא"י חשובה במעלה יותר משאר ארצות, ומצאנו ע"ד זה עליה אפילו על מקום נמוך, כמו ויעלו אותם עמק עכור (יהושע ז) לגדולת וכבוד יהושע שהיה שם. ועי' תנחומא (קדושים י) ארץ ישראל יושבת באמצעיתו של עולם והתם מוכח שאמצע הוא בחשיבות ול"ד במקום, ע"ש.

והחת"ס (שו"ת יו"ד רלד) ביאר שהגובה הוא מרכז ושוורש החיות, שהק' הרי באמת אינו כן והוא מבואר לבקי קצת במפת העולם. וביאר דכיון שהעולם עגול ככדור ובדבר כדורי לא שייך גבוה ונמוך. אך אם יהיה לפנינו כדור עגול, ואנו מכירים בו נקודה אחת שממנה שתיית הכדור ההוא ונתרחב משם ונתפשט ונעשה עגול, וכל הפיות אליו פונים וממנו יונקים יניקת חיותם, "הוא המרכז האמיתי של הכדור, ואז בלי ספק כל צד שפונים אליו נקרא עליה, לא עליה במעלה וגדולת המקום לבד, אלא עליה ממש כמו שעומד במקומו ורואה האופק שסביבו ירוד ועמוק..."

ארץ צבי

אי' בכתובות קיב. ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי, למה א"י נמשלה לצבי לומר לך מה צבי זה אין עורו מחזיק בשרו, אף א"י אינה מחזקת פירותיה... [זהו מדרשו, אבל פשוטו של מקרא "צבי" מלשון חפץ ורצון, עי' מהרש"א]. ועי' בגיטין נז. ארץ צבי כתיב בה... אף אר"י בזמן שיושבין עליה רוחא ובזמן שאין יושבין עליה גמדה. וביאר החת"ס (דרשות שלא:) שהקדושה אינה נתפסת במקום, ולכן הרחיבה מקומה והחזיקה אנשים רבים, ובהסתלקות הקדושה נתכווצה.

וע"ע בחת"ס עה"ת בפר' מסעי (כונגד) לרב תרבה נחלתו וגו', שהארץ התפשטה לפי צורך השבט, והגורל היה רק לצורך ההודעה מי אשר יש לו זכות וזכות אבותיו וראוי לנס זה.

והמהר"ל (נתיב העבודה פי"ח) ביאר דזהו מטבע הברכה בבהמ"ז ארץ טובה ורחבה, שהיא מחזקת כל יושביה עליה ללא דוחק.

קדושת וסגולת פירות אר"י

כ' הטור באו"ח רח ד"א שאין לומר בנוסח ברכת מעין שלש "ונאכל מפריה ונשבע מטובה" כיון שאין לחמוד הארץ בשביל פריה וטובה אלא לקיים המצוות התלויות בה, ותמה הב"ח "הלא קדושת הארץ הנשפעת בה מקדושת הארץ העליונה, היא נשפעת גם בפירותיה שיונקים מקדושת השכינה..." וכ' דמשו"כ ראוי לומר ונאכל מפריה "כי באכילת פירותיה אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה ונשבע מטובתה". והמור וקציעה שם כ' שאנו צריכים לאכול מפריה ולשבוע מטובה "כי פירות א"י מוסיפים כח וחכמה, כמ"ש בב"ב (קנח:) באוריא דמחכים".

בחת"ס (בסוף חולין דרוש ש"ש השייך לך קי ד"ה והנה) כ' דהשבח "ארץ זבת חלב ודבש" מורה על קדושת הארץ ופירותיה "כי הם מולידים קדושה בנפש האוכל אותם ומוסיף אהבה ודביקות בה, כי התורה הברורה בלי סיג ופסולת נקרא דבש וחלב... כן פירות א"י. ורמז לדבר זבת חלב ודבש ס"ת אותיות שבת כי בכל מאכליה קדושה כמו סעודת שבת, עי"ש.

עי' באלשיך (יהושע ה, יב) ששביתת המן היתה בדוקא בכניסה לאר"י "שרצה הקב"ה שיבואו מקודש לקודש" ולכן בירך את המן שיתקיים לאכול ממנו עד שיתחילו לאכול מתבואת א"י "שכנסו מקדושת המן ללחם הארץ" עי"ש. וכ"כ החסד לאברהם (מובא במדרש תלפיות א"י) בטעם שרק במדבר ירד מן, משום שבאר"י א"צ מן כי הפירות הם ע"י הקדושה, ואותה הרוחניות שיש במן מתבלשת בפירות הקדושים של אר"י. וכע"ז כ' החת"ס בפר' בהר (כה, ד) ששפעת אלוך ממעל מושפעת בפירות הארץ כעין מן שבמדבר. וע"ע בתשו' (או"ח סו"ס קצז) שירידת המן במדבר היה חלק רוחני ושפע אלקי מציוריו מעלה השייך לאר"י.

אוויר א"י

כ' הרד"ק בתהלים (קטז, ט) בפ"י הפס' "בארצות החיים" - בא"י ששכינתו שם... והיושבים בה הם חיים ובריאם כי אוירה טוב מכל הארצות. ועוד כי שם (חמג), ואויר של ארץ ישראל, כל שכן אויר ירושלים היה יפה נוף משום כל הארץ. כי אפילו היו באים שם חולים היו מתרפאים כי אוירה ממוזג וטוב.

ועי' באוה"ח ויקרא (יט, כג) שאויר א"י מחכים ומטהר הנפש.

אין תורה כתורת ארץ ישראל

« המשך מעמ' 1:

עמלות ופרישות כמש"כ בתנחומא שם. ולכן המשילו במדרש את א"י לתבלין, כי התבלין נותן טעם, והוא טעם הרוחני של התורה תמורת טעם תענוגי עוה"ז.

דוגמא לדברינו יש בבית המקדש, שגם הוא דבר רוחני ונברא קודם העולם (פסחים נד.), ולכן היו בו נסים רבים, ובתוס' (ב"ב כא. ד"ה כי) כתבו עה"פ כי מציון תצא תורה; "לפי שהיה רואה קדושה גדולה וכהנים עוסקים בעבודה היה מכוון לבו יותר ליראת שמים וללמוד תורה...", הרי שקדושת המקום מכשירתו לתלמוד תורה. וזה גם הענין במה שהביאה חנה את בנה שמואל הנביא לבית המקדש מילדותו, ששם נתגדל בתורה והיה שקול כמשה ואהרן (תנחומא מקץ סימן ו).

וזהו גם הביאור במעשה הידוע דיוסף משיטא (ב"ר סה, כב), שבשעת החורבן נכנס למקדש והוציא את המנורה, ואחר כן מסר את נפשו שלא ליכנס שוב, דכיון שנכנס למקום קדוש נתקדש וחזר בתשובה. וזהו גם סוד דברי הגר"א שאמר שאין לנו מושג בדרגתם של אוכלי קדשים, דכיון שאכלו אוכל קדוש בודאי נתקדש כל גופם במעלות רוחניות והשיגו ע"ז דרגות עצומות בתורה.

שבחה של ארץ ישראל

הרב מנחם וינטר

מציינו הרבה ענינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, ובכמה מהם יש נפק"מ להלכה, כמו שיתבאר בס"ד:

א. ארץ ישראל נתונה באמצע העולם כדאי בחז"ל, אך לא ניתן לבארו כפשוטו שהרי כדור הארץ הוא עגול ולא שייך לומר בו אמצע, לכן מבארים שהכוונה לאמצע הישוב כי בחצי הכדור של צד צפון א"י היא המרכז כי יש שבעה אקלימים וא"י היא הממוצע. ויש שפירשו שהכוונה מצד המהות והמעלה ונכון שכל דבר עגול לא שייך בו אמצע אך אנו יכולים לקבוע מצד המעלה מה יהיה המרכז כך א"י בגלל מעלותיה הרבות יש בה את כח המיצוע. ויש שפירשו שאין הכוונה לאמצע ממש שהרי מקור הלימוד מהטבור וגם הוא אינו באמצע הגוף ממש אלא הכוונה כי כל החשבונות של מולד הלבנה הוא לפי א"י כי היא אמצע הישוב. ויש שכתבו יתירה מזאת, שגם לגבי תחילת היום א"י היא אמצע העולם ומאה ושמונים מעלות לצד אחד הוי מזרח ומאה ושמונים לצד השני מערב [והיא החלוקת הידועה של החזו"א והגר"מ טיקוצ'נסקי לגבי קביעת קו התאריך].

ב. א"י גבוהה מכל הארצות. היש"ש בקידושין פ"ד סי' א' כ' דנפק"מ לדינא לגבי הנודר בא"י לעלות מא"י לשאר הארצות לוקה והוי שבעות שווא דכיון שא"י גבוהה א"כ נשבע על דבר שאינו במציאות לכן הוי שבעות שווא. ויש שפירשו כנ"ל שא"י לצד מעלתה אנו מעמידים אותה במרכז ואז היא גבוהה מכל הארצות כי אם היא במרכז היא גם בגובה.

ג. בשל היותה ארץ הרים ובקעות אין מתפללים שם על ריבוי גשמים משום שאין מתפללים להעביר רוב טובה.

ד. מפני שהיא ארץ הרים וגבעות מימיה יפים לכביסה והכיבוס של א"י שווה לגיהוץ של בבל ונפק"מ לענין כיבוס בשבוע שחל בו תשעה באב.

ה. בגלל ששולט בה האוויר ואין מסריחים בה המתים ולא מתקלקלים בה פירות וירקות ולכן א"צ לעבר את אלול כדי שלא יחול יום כיפור ביום שישי או ביום ראשון.

ו. ארץ הרים ובקעות מגיד שלא שוו טעם פירות ההר לטעם פירות הבקעה וכן להפך, ולכן לביכורים לוקחים מתמרים שבעמק ומפירות שבהרים.

ז. א"י נשתבחה שהיא טובה שהאוויר טוב ויפה לבני אדם וכל טוב ימצא בה ורחבה שיעמדה בה ישראל ברחבה והיא גם נקראת חמדה ומזכירים אותה בברכת המזון ויש צד בגמ' לומר שאם לא אמר לא יצא.

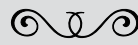
ח. ארץ זבת חלב ודבש, יש בזה שני פירושים בגמ', א. שפירותיה שמנים מחלב ומתוקים מדבש. ב. שהעצים אוכלות תאנים והדבש נוטף מהם והחלב זב מן העיזים ונעשה כמין נחל. אבל שם זה ניתן רק לארץ חמשה עממים וא"כ נפק"מ למצוות ביכורים שמביאים רק משבעת המינים ורק מארץ חמשה עממים. וכן אין מביאים מעבר הירדן לפי שאין נקראת זבת חלב ודבש.

ט. נשתבחה בשבעת המינים, ולכן זכו לחשיבות שמקדימים אותם לברכה. וכן ברכה אחרונה מיוחדת ויש לעיין למה לגבי ביכורים מביאים רק מארץ חמישה עממים ומשאר מקומות לא, ואילו לגבי קדימה בברכות לא מציינו קדימה לענבים מארץ חמשת עממים, וצ"ע. י. נהגו למזוג את היין באמצע ברכת המזון כי היין של א"י חזק מאוד וכשמוזגים בברכת על הארץ זה מראה על חשיבות א"י שיינה חזק.

מה שמצינו שלעניין שאילת גשמים נמדד תלוי בא"י, אינו קשור לחשיבות א"י אלא בגלל שרוב הישוב הוא בצד הצפוני של העולם, הכל נגררים אחריהם ואפילו המדינות של החלק הדרומי של העולם שצריכים למים הפוך מא"י יש נידון איך ינהגו אבל בכל אופן הכל כפוף לא"י או לישוב שבצד הצפוני.

ויש לעיין במשנה סוף כתובות הכל מעלין לא"י אם זה גם דין משבחה של א"י שאפשר לומר ממה שמצינו שמעלין מא"י לירושלים רואים שגם בא"י יש מעלות נוספות א"כ מאן יימר לן שזה קשור למעלת א"י דלמא מצד הקרבה למקום המקדש, אמנם מלשונות הראשונים שמביאים ראיה שעבד חייב במצוות ישוב א"י וכן נשים, וכן מהשי" שדין מעלין נאמר גם שלא בזמן המקדש חזינן שהוא דין עצמי בא"י.

נושאי הגליונות הבאים

ראה - זכירת יצי"מ

שופטים - תמים תהיה עם אלקיך

ד"ת [עד 700 מילים] יתקבלו בצירוף שם מלא בדוא"ל: gal200@neto.bezeqint.net
או בדיסק: בתיבות "עומקא דפרשה".
עד יום שלישי בלילה.
אין קבלת כת"י עד להודעה חדשה

להנצחות

ופרסום בגליון:

052-7678393

לקבלת הגליון

בדוא"ל בקביעות,

בכל ערש"ק יש לשלוח

בקשה לכתובת:

gal200@neto.bezeqint.net

לקביעת חברותא

9141217

24 שעות ביממה

דרושים חברותות - חדשים:

נושא	מקום	שעה	טלפון
מסכת מכות בעיין			054-7836000
פתוח	מרכז קרית ספר		052-7644586
גמ' נשים/נזיקין בעיין ישיבתי	עדיף ברכפלד		9745638
פתוח	ג.דרומית	2:45-4	9741156
ארבעה אבות בעיין - הכנה לשיעור	עדיף בית תפלה		057-3136926
איזהו נשך. לזמן הבא וגם לביה"ו	עדיף מש"ח / בית אבא		050-4123974
מחפש שיעור דף היומי		6:30	050-4190377
מחפשים שיעור דף היומי לבחור בשי"ק	גבעה צפונית	1-3 או אחרי 9	9740279
קדשים, יסודי	ברכפלד	גם ששי שבת ביה"מ	054-8403599
דף היומי	פתוח		054-3972578
דף היומי והלכות מליחה/בב"ח	קצה"ח/סוף נתיה"מ	מ 7:30 כשעתיים	057-3131379
שיעור דף היומי חדש	היכל יצחק	אחה"צ או ערב	057-3101491
רמב"ן על הפרשה	ברכפלד - ישועת דוד	ששי אחרי מנחה גדולה	9745799
נושאים מגוונים	חפציבה	סוף שבוע	052-7683128

לתשומת לב:

כל בקשה לחברותא מתפרסמת לתקופה מוגבלת, לאחר מכן, במידת הצורך יש לעדכן מחדש.

לעילוי נשנית

הרה"ג ר' אפרים מרדכי ב"ר שלום אליהו

ננקנסקי זצ"ל

נלב"ע כ"ג מנחם אב